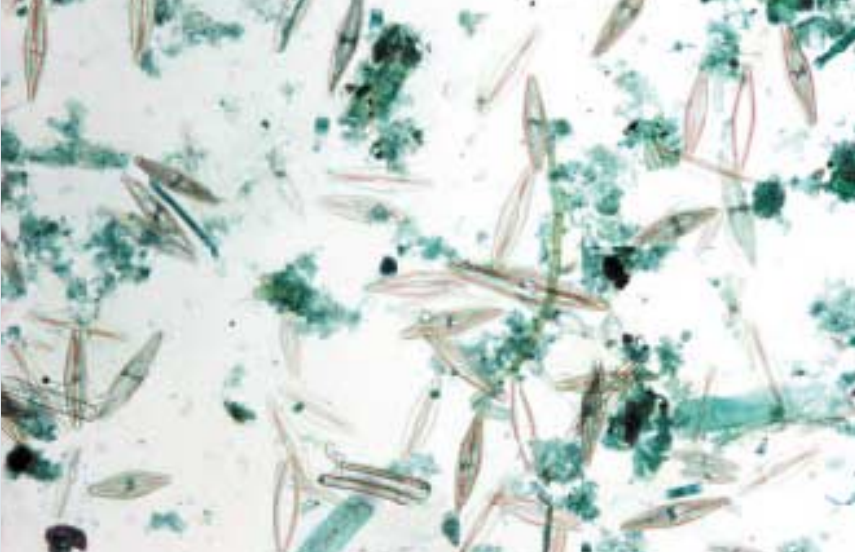

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

Denizdeki İlkbahar...

Geçen gün benim cefakâr bisikletim Düldül ile birlikte, ODTÜ tepelerine tırmanıp ilkbahara hoşgeldin dedik. Birçok kentimizde olduğu gibi bu kış Ankara'da da oldukça çetin geçti. Yollar o kadar kaygandı ki Düldül ve beni uzaktan izleyenler, pedal mı çevirdiğimizi yoksa kayak mı kaydığımızı sanırım fark edemezdi. Her neyse, ilerlemiş yaşına rağmen Düldül bu kışı da kazasız belasız atlattı. Ben nankör bir binici değilimdir; bütün kış "bizim lastiklerimiz ince, bu havada yola çıkamayız" mazeretiyle evde miskin miskin ense yapan diğer bisikletlerimi evde bırakıp, bu özel günü Düldül ile kutladık.

Nisanın ilk haftası olmasına rağmen havanın bir hafta öncesine nazaran daha sıcak olmasının dışında, ilkbaharın teşrif ettiğine dair belirli bir işaret yoktu. Belki böylesi daha iyi oldu, dedim kendi kendime, böylelikle bizi yaz kış hiç terketmeyen çam ağaçlarına merhaba demek fırsatını buluruz. Sonradan tepeler neler getirir, bilinmez.

Büyük halk şairimiz Hatayi, bu cefakar ağacın güzelliğinin yanı sıra faydalarını da ne güzel dile getirmiş:

*Benim adım çam ağacı
Güzel görünüp dururum
Ağaçların seyahatim
Emir sarınıp dururum...*

*Dağdan indim ovalara
Bergüzar oldum beylere
Köprüler oldum çaylara
Gerinip serinip dururum....*

Sabrın sonu selamettir diyenler boşuna laf etmemişler, yolumuzu tam yarılarmıştık ki önümüze çiğdemlerle bezenmiş bir patika çıktı. Biz de hemen oraya saptık ve mola verdik. İlkbahar gelmiş. Yaşasın! Bundan neredeyse 400 yıl önce Kul Mehmet bu mevsimler kraliçesinin gelişini şöyle müjdelemiş:

*Be yarenler yine evvel bahardır
Bülbül intizarlık kılar durmayıp
Kuşlar ahenk edip çığırsıp öter
Kalbin kasavetin siler duymayıp...*

Etrafta öten bir kuş olmaması fazla fark etmedi; bu sapsarı çiğdemler kalbin kasavetini silmeye yetip artıyordu bile.

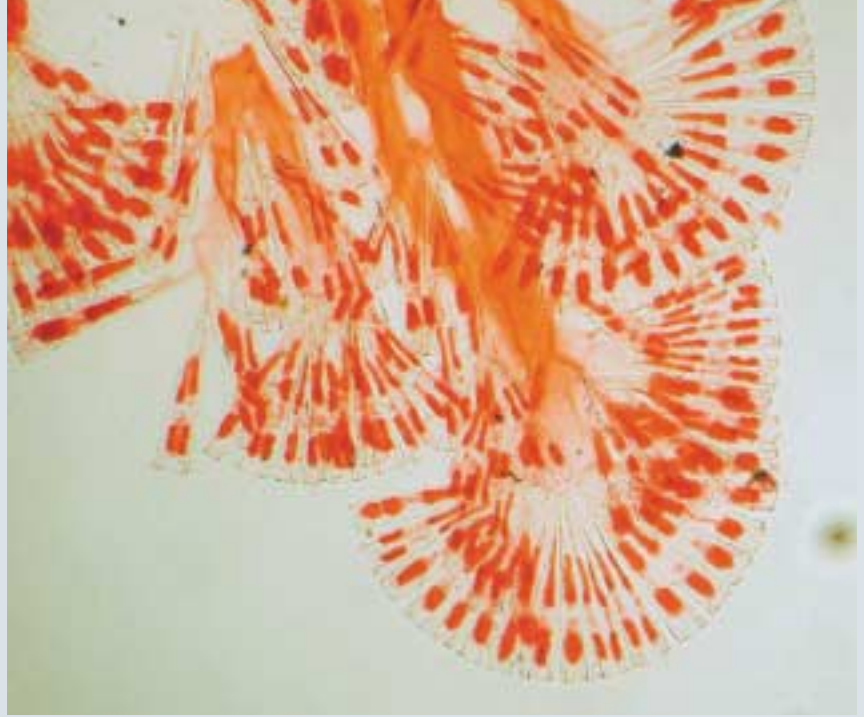
Çiçeklerin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı, çok tartışılan bir konudur. Charles Darwin gibi bir dahi bile "Türlerin Kökeni" adlı kitabında bu konuyu "abominable mystery" (berbat bir muamma) diyerek tanımlayarak pes ettiğini yazıyor. Yakın zamana kadar kabul edilen bir teoriye göre, çiçekler ilk kez bundan 65 ile 130 milyon yılı kaplayan bir zaman dilimi sırasında ortaya çıkmış ve bu ilk açanların, bugünkü nilüfer ve manolyalara benzedikleri tahmin ediliyor. Fakat birçok botanikçinin birlikte yürüttüğü DNA analizine dayanan, Deep-Green (Derin Yeşil) adı verilen bir projede edinilen ilk verilere göre, bitkiler ilk kez, bundan 450 milyon yıl önce nehir kenarlarında bulunan kaya çatlaklarında yaşayan tek hücreli bir algin (yosun) karaya çıkmasıyla yeryüzüne yayılmışlar. Çiçeklerin atasıysa, bundan 130 milyon yıl kadar önce ortaya çıkan, krem rengi yaprakları ve kırmızı bir meyvası olan amborella'yımsı. Bu nadide çiçek bugün yalnız Güney Pasifik'teki New Caledonia adasında bulunabiliyor. (<http://ucjeps.berkeley.edu/DeepGreen/ScienceMagazine.html>)

280 bin dolarla yaşama geçirilen Deep Green, insan genom projesinin neredeyse bir karbon kopyası. Bu projede elde edilen veriler sayesinde botanik biliminin temelini oluşturan sınıflandırma konusunda

yepyeni bir çığır açılacağından kimsenin şüphesi olmasın. Yakın zamanlara kadar bitkiler, bundan 250 yıl önce Linnaeus'un geliştirdiği ve üreme organlarını en önemli kıstas alan bir sisteme göre sınıflandırıldı. Şimdiye aynı şey çok daha doğru sonuçlar verebilecek DNA analizleriyle yapılıyor. Örneğin, Deep Green projesi sayesinde önceleri bitkilerle yakın akrabalığı olduğu zannedilen mantarların, hayvanlara çok daha yakın olduğu ortaya çıktı. Proje yöneticisi Prof. Mishler "Eski sisteme göre sınıflandırmanın en azından yarısı yanlış" diyor. Şimdiye kadar 500 bin bitki türünün tanımlandığını gözönüne alırsak, evrim ağacında hangi bitki hangi yeri işgal edecek sorusu oldukça zaman alacak gibi görünüyor.

Sanırım kimse elinde olanla yetinmez; kimi gereksiz yere para, kimi şöret peşinde koşar. Benim açgözlülüğümse, doğa sevgisinde kendisini gösterir. O gün de öyle oldu; etrafa bakınca kalbi eriten bütün bu güzellikler yetmiyormuş gibi Düldül'e dönüp "Ah" dedim "Bütün bunlar çok güzel ama işler yoğun olduğu için sanırım bu yıl denizdeki ilkbaharı kaçıracamız". Çiğdemlerle geyik muhabbetine dalan bizim tembel Düldül, didonunu bile sallamadı.

Pasifik Okyanusu kenarında yaşarken deniz ilkbaharını hiç kaçırmazdık. Şimdi bana "biz televizyonumuz bozulduğu zaman bir kereliğine mahsus olmak üzere Nisan ayında deniz kenarında ailece bir yürüyüşe çıkmıştık, ama hiç böyle bir şeyle karşılaşmadık, olur mu böyle saçmalık" demeyin, bal gibi olur. İskoç şairi Robert Burns'ün "*Şimdi doğa yeşil mantosunu asıyor/ Her çiçek açan ağacın üstüne*" dizesini belki anımsarsınız. Deniz ilkbaharı olduğu zaman, doğa yeşil örtüsünü denizin üstüne örtüyor. Neden bu muhteşem olayı şimdiye dek kaçırdığınızı hemen açıklayalım. Nasıl bitkiler karadaki besin

zincirinin ilk halkasını oluşturursa, denizde bu görevi fitoplanktonlar üstlenir. Fitoplanktonların hücrelerinde de, aynı karadaki bitki akrabalarının yapraklarında olduğu gibi, yeşil renkte yaşam iksiri klorofil pigmenti bulunur ve bir iki istisna dışında deniz bitkileri de fotosentez yaparak yaşamlarını sürdürürler. Hemen belirtmekte fayda var: Fitoplanktonların büyük bir çoğunluğu, besinleri suda erimiş halde bulunduğu için kök salmazlar ve ancak mikroskop altında görülebilecek kadar küçük olduklarından, herhalde tutunacak bir yer bulmazlar. Güneş ışığı yüz metre derinlikte yüzeydeki değerinin yüzde birine düştüğü için, genellikle bu üst tabakada yaşamaya mecburdurlar. Bir litrelik suda bin tane fitoplanktonu gözünüzle farkedemezsiniz bile, ama sayıları yüzbinlere, milyonlara ulaştığında, denize verdikleri yeşil rengi kaçırmanıza imkan yoktur. Kısacası, Nisan veya Mayıs ayı başlarında karada başlayan şenlik, aynı aylarda biraz daha değişik bir şekilde denizde de kutlanır. Karadaki halayın başını nasıl çiğdemler çekiyorsa, denizde bu görevi bu sayfalarda resimlerini gördüğünüz birbirinden güzel diatomlar üstlenir. (De-

nize gitme olasılığı olmayan okuyucularımıza bir müjde verelim: Benzer bir şenliği temiz bir gölde de seyredebilirsiniz.)

Ben sizin yerinizde olsam deniz ilkbaharından haberdar olmamanızın suçunu tümüyle şairlere yüklerim. Öyle ya, "*Nevbahâr eyyâmıdır bir gün tutar mecnunluğum*" (İlkbaharda çılgına dönerim) diyen büyük şairimiz Bâki saraydaki cariyeleri dikizlemek yerine deniz kenarında bir volta atsaydı, göreceği yeşilden mest olup ne güzel bir gazel yazardı. Hadi onun zamanında mikroskop yoktu diyelim, ama Orhan Veli için bulacağınız mazereti doğrusu merak ediyorum. "Yelken ol, kürek ol, dümen ol, balık ol..." listesine bir de "diyatoma ol"u ekleyeydi, deniz ilkbaharının ne olduğunu, ben daha denizbilimci olmadan Pendik İlkokulunda okurken bile bilebilirdim.

Bu konuda yabancı şairlerin de sicili pek parlak değil. Batılı şairleri bir yana bırakın, antolojilerindeki 10 şiirden neredeyse 8'i doğayla ilgili olan Çinliler ve Japonlar bile bu konuya hiç dokunmamışlar. Özellikle son yıllarda, birçok Batı üniversitesinde mühendislik ve temel bilimler okuyan öğrencilerin sanat ve edebiyat dersleri almaları teşvik ediliyor; hatta bazen zorunlu bile kılınıyor. Bize kalırsa geleceğin şairlerini yetiştirecek edebiyat fakülteleri de öğrencilerine bilim dersleri aldirtmalı.

En çok beğendiğim şiirlerden biri, Hasan Sertkaya adında genç bir şairimiz tarafından yazılmıştır:

*Fışkırmış toprak
değince yağmur
öpünce güneş*

Hasan bey kardeşim, Düldül ile ben en yakın bir zamanda, sizden deniz ilkbaharını konu eden şiirinizi bekliyoruz.

